

Arkæologien med hverdagsbriller

Af Brian Mikkelsen, kulturminister

Den arkæologiske proces og resultaterne heraf er meget væsentlige brikker til vor fælles forståelse af vort nuværende samfund, og det er vel at mærke en forståelse, der rækker længere bagud end til i forgårs. Arkæologien afdækker og forklarer de livsvilkår, påvirkninger og ændringer, der set i det lange tidsperspektiv er med til at danne grundlaget for det, vi i dag kalder Danmark. Det er ikke uden grund, at arkæologi stadig har en stor folkelig interesse, og jeg synes, at arkæologiens Danmarkshistorie, hvad enten det er museernes udstillinger, foredrag, artikler og bøger, er rigtig spændende.

Jeg har lige siden jeg var 12 år troligt læst alle artiklerne i SKALK. Som dreng var det uhyre spændende at følge med i omtalen af de mange spændende fund og se billederne af de ting, der kom op af jorden ved de arkæologiske udgravninger. Senere blev det kombinationen af spændende fund og forklaringerne på dem, der optog mig, men det gjorde ikke fascinationen mindre. Faktisk havde jeg i min ungdom et stort ønske om at blive arkæolog og deltage i udforskningen og forklaringen af vor fælles fortid, men det gik som bekendt anderledes. Jeg har imidlertid hele tiden bevaret min interesse for arkæologi og vil gerne give et bud på, hvad den har betydet og stadig betyder for mig og også give et bud på, hvad samfundet og den enkelte borger kan bruge arkæologien til.

Mit udgangspunkt for denne artikel er ikke at se dansk arkæologi gennem kulturministerens briller, men jeg skal dog ikke lægge skjul på, at ministerposten har givet mig muligheder for at komme nærmere på arkæologien og arkæologer end tidligere. Jeg har også set fortidsminder, som jeg næppe ville have set som privatperson, og jeg har deltaget i udgravningen af ”Skelhøj” i Sønderjylland. Jeg har haft lejligheder til at diskutere hvilke problemstillinger, der gør, at fortidsminder udgraves og også diskutere mulighederne for at bevare en væsentlig del af vor arkæologiske kulturarv for fremtiden frem for at udgrave den i vor generation. Med min interesse for arkæologi har jeg brugt mulighederne.

Vi har i det danske samfund en meget lang tradition for at beskæftige os med den arkæologiske kulturarv. Det gælder både udgravning, forskning og bevaring. At samfundet også i dag vedkender sig sit ansvar for den del af vor kulturarv kan ses i lovgivningen på området. Vi vil gerne passe på vores kulturarv og tage hensyn til arkæologien i et samfund, der udvikler sig hastigt og har behov for store arealer til byudvikling, motorveje og meget andet, men ikke alt skal bevares eller undersøges. Der er hele tiden behov for prioriteringer, så de ressourcer, der er til rådighed, kan anvendes, hvor der er videnskabelige resultater at hente.

Til at fortælle historien om de mange tusinde år uden skriftlige kilder, hvor der har levet mennesker i det nuværende Danmark, har vi kun de arkæologiske kilder – fortidsminderne. De kan bl.a. fortælle om livsvilkårene, hvordan boede de, hvad levede de af, hvordan var deres samfund organiserede, hvordan var de skiftende kontakter til det øvrige Europa, og hvilke tanker gjorde man sig gennem tiderne om livet efter døden. Skriftlige kilder til vor historie kender vi først fra vikingetiden og fremefter, men de belyser kun udvalgte sider af samfundet. De arkæologiske kilder er derfor stadig væsentlige til at dokumentere mange andre af samfundets aspekter i byerne og på landet.

Der er ligeledes en lang tradition for en stor folkelig interesse og sympati for arkæologien i Danmark. Det giver sig i dag bl.a. udtryk

gennem de mange amatørarkæologer, der er medlemmer af foreninger og har et godt samarbejde med de kulturhistoriske museer til gavn for arkæologien. Det kan være som detektorfolk, der i deres fritid vandrer kilometer-vis op og ned ad markerne på jagt efter opløjede metalgenstande fra tidligere tiders bopladser og gravpladser. Fundene bliver registreret og bliver derved en af de talrige brikker, der er med til at udvide vort kendskab til fortiden. Det kan også være som frivillige deltagere på udgravninger for ikke at tale om de mange sportsdykkere, der hjælper med til at registrere vor kulturarv på havbunden. Der er altså mange borgere, der har en så stor interesse for arkæologi, at de bruger deres fritid på at deltage i arbejdet og dermed blive klogere på både hvad arkæologi er, og hvilken betydning processen og resultaterne har for den enkeltes forståelse af fortiden og dermed også for samfundets fælles opfattelse af fortiden.

At fortiden og arkæologien betyder noget for ganske mange mennesker kan også ses af den offentlige debat. Mange borgere følger interesseret med i dagspressens omtale af arkæologiske udgravninger i deres lokalområde. De besøger udgravninger og snakker med de arkæologer, der sommer og vinter undersøger og dokumenterer bopladser og grave fra vor fortid. Mange skoleklasser får en rundvisning og en fortælling om, hvad det er, der bliver udgravet. De kan så med egne øjne se de flintøkser, lerkar, smykker og mange andre ting, som de har hørt om i klasseværelset. Man finder næppe noget land, der udgiver så mange populærvidenskabelige hæfter og årbøger som Danmark. Også de store Danmarkshistorier trykkes i store oplag, så der er mange borgere, der ofrer tid og penge på at læse om arkæologiens resultater. Tænk også på de mange, mange mennesker, der vinter efter vinter går til foredrag og kurser i arkæologiske emner. Alt dette får jeg bekræftet på mine mange besøg rundt om i landet. Jeg møder her en masse engagerede mennesker, for hvem arkæologi og kulturhistorie virkelig betyder noget. Engagementet er med til at fremme bestræbelserne på, at kulturarven bør betragtes som en positiv ressource og ikke kun noget, der ligger i vejen. Hensynet til kultur-

arven skal som en naturlig ting indgå i de afvejsninger, der hele tiden foretages i samfundet.

Jeg er naturligvis også klar over, at nogle borgere ser mindre positivt på arkæologien. Det har sin forklaring i museumslovens bestemmelser om finansiering af arkæologiske undersøgelser, hvor bygherrer i visse tilfælde kan blive pålagt at betale for en arkæologisk undersøgelse. Bestemmelserne er ikke en dansk opfindelse. Det er faktisk den måde, de fleste lande i Europa har valgt at finansiere arkæologiske undersøgelser på. For Danmarks vedkommende er det også et økonomisk incitament for en bygherre til at flytte f.eks. et byggeri og dermed mindske eller undgå udgiften til arkæologiske undersøgelser. Fortidsmindet kan dermed bevares i jorden. Man kan sige det på den måde, at den arkæologiske kulturarv er et fælles gode, men ønsker man at fjerne dele af den, må man betale for en udgravning. Jeg skal dog også tilføje, at der findes tilskudsordninger til bygherrers udgifter til arkæologiske undersøgelser.

I Danmark har vi et virkeligt godt overblik over vore fortidsminder. Alle kendte fund og fortidsminder er registreret og beskrevet, og alle borgere har adgang til registeret. Man kan via internettet se, om der er fund og fortidsminder på ens ejendom. Man kan bruge det til at se, om der er interessante ting at besøge et eller andet sted i landet, og registeret bliver anvendt til både forskning og formidling. Det er et fantastisk værktøj, når man interesserer sig for arkæologi og fortidsminder. Jeg har selv stor fornøjelse af at surfe rundt mellem gamle og nye landkort, søkort og luftfotos på www.dkonline.dk og danne mig et indtryk af landskabets og bebyggelsens udvikling op gennem tiden. Et åbent og opdateret register over alle vore kendte fortidsminder er også med til at beskytte dem, så man ikke af ukendskab kommer til at ødelægge noget af den arkæologiske kulturarv, inden den eventuelt er undersøgt. Meningen er selvfølgelig også, at planmyndighederne anvender registeret, så hensynet til kulturarven kan indarbejdes så tidligt som muligt i planfasen.

For at blive arkæolog skal man have en videnskabelig uddannelse. Det er nødvendigt, fordi det i det daglige arbejde på museer og i administrative stillinger er væsentligt at kunne prioritere og tage beslutninger. Det forudsætter, at den, der tager beslutningen, har nogle klart formulerede problemstillinger og et nøje kendskab til den arkæologiske forskning for ikke at anvende dyre ressourcer, der bedre kunne have været anvendt andre steder. Jeg tror også, at netop klart begrundede beslutninger om et fortidsminde skal undersøges inden f.eks. et byggeri eller ej, skaber respekt omkring arkæologien.

Når jeg taler om prioritering er det ikke et spil for galleriet. Det er nødvendigt at prioritere imellem de mange udgravninger og satse netop der, hvor der kan forventes et videnskabeligt udbytte. Man kan også sagtens forestille sig, at nogle af de højest prioriterede fortidsminder skulle bevares på fundstedet i stedet for at blive udgravet. Samfundet forventer, at arkæologerne foretager prioriteringer mellem de forskellige opgaver, og jeg er overbevist om, at også den enkelte borger har forståelse for, at det af både videnskabelige og økonomiske årsager er vigtigt at arbejde med dette aspekt.

Jeg havde i august sidste år lejlighed til at deltage to dage i udgravningen af "Skelhøj" i Sønderjylland og fik her begrebet prioritering helt tæt ind på livet. "Skelhøj" er en stor, fredet gravhøj fra bronzealderen, hvor der var givet dispensation til en forskningsudgravning. Højen var på ingen måde truet, men udgravningen havde et videnskabeligt sigte, hvor det fremtidige grundlag for beskyttelse af gravhøje kunne præciseres og udbygges. Inden besøget havde jeg læst det materiale, Nationalmuseet havde sendt til mig, så jeg var orienteret om problemstillingerne. Det var for mig en stor og tilfredsstillende oplevelse at se og høre, hvorledes arkæologer professionelt arbejder med hele tiden at gøre grundlaget for administration og beslutninger bedre, og hvorledes nye dimensioner og indfaldsvinkler inddrages i arbejdet. Mine to dage ved "Skelhøj" var ikke kun diskussioner, men også rigtig udgravning. Jeg havde den store fornøjelse at indgå i

udgravningsholdet på lige fod med de øvrige under udgravningen af en grav i højens østside.

Jeg har diskuteret mange aspekter af den arkæologiske virkelighed på besøg rundt i landet. Et af de meget spændende steder er Sorte Muld på Bornholm. Det store og vigtige fortidsminde med tykke kulturlag fra jernalderen ligger i dyrket mark, og efter hver pløjning kan der findes talrige metalgenstande i overfladen. I disse år arbejder man på at lave en totaloversigt over hele det udstrakte bebyggelsesområde og herudfra prioritere de væsentligste og mest velbevarede dele. Formålet med arbejdet er at afsøge, hvilke muligheder der eksisterer for at beskytte og bevare udvalgte dele af fortidsmindet. Under mit besøg havde jeg lejlighed til at tale med lodsejerne og fik her det klare indtryk, at bevaringsbestrebelse lykkedes bedst i et positivt samarbejde med ejerne. Det var i øvrigt på Sorte Muld, at jeg fik demonstreret brugen af metaldetektor i forbindelse med arkæologi, fordi der på stedet er fundet i tusindvis af metalgenstande med detektor. Jeg skulle også selv prøve det, og det var fantastisk at høre lyden af ædelmetal og derefter stå med et stort stykke guld fra jernalderen i hånden. Jeg ved da godt, at de gode arkæologer havde gravet det ned i forvejen – der var museumsnummer på guldstykket – men alligevel var det en fin oplevelse. Det var det bestemt også, da jeg – ligeledes på Sorte Muld – fik en forsmag på de muligheder for kulturarvsformidling "on location", som den nyeste mobilteknologi åbner op for. Tænk engang, når ens mobiltelefon kan fortælle, at man nu står oven på et vigtigt fortidsminde og tilmed vise billeder af, hvad der er fundet på stedet. Men det er dog foreløbig fremtidsmusik.

Både Sorte Muld på Bornholm, køkkenmøddingen ved Vitskøl Kloster i Himmerland og andre steder rundt i landet belyser de bestræbelser, der i disse år udfoldes for at kombinere offentlig planlægning, fredede fortidsminder og bevaring på stedet med arkæologiske udgravninger. Det sker ud fra en erkendelse af, at den arkæologiske kulturarv ikke er uendelig, men må rationeres for at der også kan være primære kilder til de kommende

generationers arkæologer og deres historiskrivning. Jeg mener, at helhedssynet og bestræbelserne klart er i samfundets interesse.

Dansk arkæologi har en lang tradition for at være internationalt orienteret. Det er vigtigt, for hvis man ikke er det, risikerer dansk arkæologi at sakke bagud og arbejde isoleret. En stadig dialog sikrer en udveksling af metoder og problemformuleringer, der hele tiden gør dansk arkæologi bedre. Et arkæologisk arbejde i udlandet, der fascinerer mig meget, er danske arkæologers arbejde i landene omkring den Arabiske Golf. Det begyndte i 1953, hvor professor P.V. Glob startede de danske ekspeditioner til Bahrein og opnåede forbløffende resultater i de følgende år både på Bahrein og andre sheikdommer langs sydsiden af Den Arabiske Golf, der dengang i arkæologisk forstand var næsten ukendte. Ekspeditionerne var dengang eksotiske og vakte en vældig interesse i Danmark, ikke mindst fordi de foregik i fjerne og stort set ukendte lande. De danske ekspeditioner banede vejen for en bred international interesse for Den Arabiske Golf, og der opstod hurtigt en lokal interesse for Arabiens før-islamiske historie. Det medførte oprettelse af museer i alle de berørte lande. Arkæologien er med den danske indsats kommet til at spille en fremtrædende rolle i udviklingen af national og kulturel identitet i de nye Golfstater. Arbejdet har ydermere medført, at Moesgård Museum står for opbygningen af udstillingen i Bahreins Nationalmuseum, der er tegnet af danske arkitekter og projekteret af et dansk ingeniørfirma. Andre lignende tiltag er på vej i området, hvilket er et godt tegn på, at det danske arkæologiske arbejde i Arabien også har

medført en betydelig goodwill. Jeg rejser i november til Bahrein sammen med Moesgård Museum for at se, hvad danske arkæologer har udrettet indtil nu, og hvad 2. generation af den danske arkæologiske indsats i Golfområdet vil medføre. Jeg glæder mig meget til den oplevelse.

Arkæologien har tidligere været anvendt i nationalistiske og storpolitiske ærinder. I dag er arkæologi en humanistisk forskningsdisciplin, der gennem et integreret samarbejde med naturvidenskabelige fag udforsker fortiden, sætter de enkelte undersøgelser og resultater ind i en videnskabelig forskningskontekst og forsøger at beskrive de mange aspekter. Processen er fremadskridende, da metoder, videnskabelige problemstillinger og forklaringsmodeller udvikles hele tiden. Tidligere var oldsagerne det fremherskende aspekt, i de senere år har bl.a. bebyggelse, landskab og sociale strukturer været i centrum. Arkæologiens primære kilder ligger i jorden og må udgraves og dokumenteres for at kunne indgå i forskningen. Derfor er det også vigtigt, at vi passer på vor arkæologiske kulturarv og sørger for at bevare væsentlige dele til senere generationer. De vil være dygtigere end vi er og vil også have behov for at kunne foretage arkæologiske udgravninger som led i den arkæologiske forskning.

Arkæologien er interessant for mig og talrige andre borgere. Arkæologien kan i det lange tidsperspektiv præsentere beskrivelser af mange aspekter af samfundsudviklingen. Jeg mener derfor helt klart, at arkæologi har relevans for både den enkelte borger og for samfundet.